

Проведення емпіричного дослідження дасть змогу конкретизувати уявлення про соціально-психологічну компетентність майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г. С. Практическая психология / Г. С. Абрамова. — Екатеринбург: Деловая книга, 1998. — 368 с.
2. Айдарова Л. И. Формирование некоторых понятий грамматики по третьему типу обучения в слове / под ред. П. Я. Гальперина, Н.Ф.Талызиной. — М.: Изд-во «ВЛАДОС-ПРЕСС», 1998. — С. 42 — 80.
3. Анциферова Л. И. Психологические закономерности взрослого человека и проблема непрерывного образования // Л. И. Анциферова // Психол. журнал. — 1980. — №2. — С. 12 — 25.
4. Кудрявцев Т. В. Психология профессионального обучения и воспитания / Т. В. Кудрявцев — М.: Мир, 1986. — С. 56 — 59.
5. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посібник. К. : Академвидав, 2007. 424 с.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навч. посібник. Дрогобич: РВВДДПУ ім. І Франка, 2012. 24с.
7. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія / О. В. Чуйко — К.: АДЕФ -Україна, 2013. — 280 с.

*Галина Радчук, Юлія Лещук
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Значні суспільно-політичні перетворення, що відбуваються в нашій країні, сприяють посиленню уваги до проблеми лідерства. Оскільки сьогодні освітня система зазнає особливих змін, вона повинна першою адаптуватися до нових умов життя в суспільстві та підготувати нове покоління до успішної самореалізації. У цьому контексті особливе значення надається вчителям, які мають стати рушійною силою її оновлення та розвитку. Тому важлива роль відводиться підвищенню ролі вчителів у формуванні громадянського суспільства, підготовці таких педагогів, які здатні приймати управлінські рішення в усіх галузях діяльності. Лідерський компонент підготовки сучасного вчителя як основа і рушійна сила його професійного та особистісного розвитку посідає провідне місце в системі педагогічної освіти.

З огляду на це, мета нашої статті полягає у аналізі психологічних чинників розвитку лідерських якостей у майбутніх педагогів.

Явище лідерства цікавило чималу кількість науковців (А. Адлер, І. Вешлер, Р. Дафт, А. Зуб, Е. Еріксон, Р. Кричевський, Е. Кудряшев, Г. Лебон, К. Левін, Н. Мараховська, Ф. Массарик, Р. Танненбаум, В. Татенко, Дж. Террі, З. Фрейд, Е. Фромм, В. Шайнов та ін.). Під час вивчення проблеми лідерства вчені запропонували багато різних визначень цього поняття. На думку Дж. Террі, лідерство – це вплив на групи людей, що мотивує їх до досягнення спільної мети. І. Вешлер, Ф. Массарик та Р. Танненбаум визначають лідерство як міжособистісну взаємодію, яка виявляється в конкретній ситуації за допомогою комунікативного процесу та спрямована на досягнення цілей [4]. Р. Дафт трактує лідерство як стосунки між лідером та членами групи, які впливають один на одного та працюють разом для досягнення реальних змін і досягнення результатів, що відображають загальні цілі [1].

В. Татенко виокремлює такі критерії оцінки лідерства:

1. Прагнення вести за собою. Лідер, за словами вченого, не тільки спрямовує та орієнтує своїх послідовників, але й намагається керувати ними, а послідовники не лише йдуть за лідером, а й хочуть слідувати за ним.

2. Мотивація першості. За словами В. Татенка, першість забезпечує кращі життєві результати, ніж в інших, які демонструють його професіоналізм, компетентність, вміння, таланти та інші виняткові якості.

3. Вплив. На думку вченого, щоб стати лідером та вести людей, потрібно бути впливовою людиною. Перш за все, лідер – це людина з деякою владою. По-друге, впливовість цієї людини отримується не ззовні, а набувається самостійно.

4. Занурення та любов до своєї справи. В. Татенко вважає, що лідер здатний витримати межу між своїм покликанням та різними захопленнями. Для лідера, як зазначає автор, «мотив діяльності відповідає самій діяльності» [3, с. 16].

5. Компетентність та творчість. Учений вважає, що лідер – це людина, яка добре розуміє свою справу і використовує творчий підхід для вирішення проблем і ситуацій.

6. Психологічна надійність – здатність, на думку вченого, підтримувати необхідний рівень «Я хочу», «Я можу» і «Я повинен» у різних, особливо стресових життєвих ситуаціях.

7. Адекватна самооцінка та саморегуляція. В. Татенко зазначає, що в більшості випадків у лідерів поєднуються високий рівень домагань, висока самооцінка з високими вимогами до себе та щодо всього, що стосується цінностей та завдань групи. Автор також висловлює цікаву думку, що справжній керівник вільний від заздрості і може щиро радіти успіхам інших [3, с. 17].

8. Самовдосконалення. Справжній лідер хоче вчитися, набиратися досвіду, вдосконалювати свої вміння та навички.

Н. Мараховська досліджувала лідерські якості вчителя та визначаючи їх як «інтегроване особистісне утворення, що сприяє якісному здійсненню педагогічної діяльності та включає мотиви, знання, лідерські вміння й стійку лідерську позицію» [2, с. 7]. Відповідно до цього дослідниця виокремлює шість груп лідерських умінь учителя: організаторські (згуртування колективу); комунікативні (ініціювання та підтримка взаємодії в процесі спілкування, активне слухання та забезпечення зворотного зв'язку, уміння привернути до себе увагу вербальними та невербальними способами); перцептивні (здатність сприймати та розуміти себе та інших відповідно до ситуації, уміння оцінювати ситуацію); прогностичні (здатність спрогнозувати реакцію людини на той чи інший стимул і на цій основі підібрати засоби впливу на групу чи окремого її члена); креативні (уміння самому продукувати креативні ідеї, що сприятимуть згуртуванню та діалогічній взаємодії в колективі, а також здатність розпізнати та належним чином оцінити оригінальні ідеї інших); саморегуляційні (уміння утримувати фізичний баланс та психологічну рівновагу) [2, с. 8].

Таким чином, лідер – це найавторитетніша людина в групі, яка завдяки своїм особистим якостям відіграє важливу роль у різних моральних, соціальних

та інших ситуаціях, спільній діяльності членів групи і чинить на них значний вплив, приймає рішення у важливих ситуаціях і несе відповідальність за них.

На підставі теоретичного аналізу психологічних джерел ми виокремили такі якості особистості, які можуть виступати істотними психологічними чинниками розвитку лідерських якостей у майбутніх педагогів як інтернальний локус суб'єктивного контролю, високий рівень відповідальності та адекватна самооцінка. З метою емпіричного дослідження цих якостей ми використали такі психодіагностичні методики: опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера в модифікації Є. Бажина, О. Галинкіної, А. Еткінда, «Шкала сумлінності» В. Мельникова, Л. Ямпольського, методика «Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» С. Будассі, опитувальник «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарикова та Є. Крушельницького. Для реалізації даної мети ми вирішили дослідити декілька груп студентів I – V курсів – майбутніх викладачів географії, хімії та біології. Вік досліджуваних – 17 – 21 роки. Вибірка становила 92 особи.

При оцінюванні лідерських здібностей за допомогою опитувальника «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарикова, Є. Крушельницького у студентів були одержані такі результати: якості лідера, що виражені слабо – 37% осіб; якості лідера, що виражені на середньому рівні, – 48%; лідерські якості, що виражені на високому рівні, – 15%; особи, які мають якості диктатора, – 0%.

Розглянемо виявлені рівні суб'єктивного контролю у студентів за методикою «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера. Інтернальний рівень суб'єктивного контролю виявлено у 63% досліджуваних. З них 19% досліджуваних виявили високий рівень прояву лідерських якостей, 53,4% досліджуваних виявили середній рівень прояву лідерських якостей та 27,6% – низький рівень прояву лідерських якостей. Екстернальний рівень суб'єктивного контролю виявлено у 37% досліджуваних. З них 8,8% досліджуваних виявили високий рівень прояву лідерських якостей, 38,2% досліджуваних виявили середній рівень прояву лідерських якостей та 53% – низький рівень.

Розглянемо виявлені рівні відповідальності у студентів за методикою «Шкала сумлінності» В. Мельникова, Л. Ямпольського. Високий рівень відповідальності характерний для 17% досліджуваних. Середній рівень відповідальності виявлений у 37% осіб, а низький рівень – 46% досліджуваних.

Співставивши дані з результатами опитувальника «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарикова, Є. Крушельницького можна зробити висновок, що у осіб, які мають високий рівень лідерських якостей спостерігається середній рівень відповідальності (57%), у осіб, які мають середній рівень лідерських якостей переважає низький рівень відповідальності (43%). Ті досліджувані, які мають низький рівень лідерських якостей мають і низький рівень відповідальності (65%).

Отримані результати за методикою «Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» С. Будассі свідчать про те, що занижена самооцінка спостерігається у 15,2%, адекватна самооцінка – 29,3%, завищена по невротичному типу у 53,3% та завищена самооцінка у 2,2% досліджуваних.

Порівнявши рівень самооцінки та лідерських якостей, можемо зробити висновки, що у досліджуваних з високим рівнем лідерських якостей найчастіше спостерігається адекватна самооцінка (72%), у досліджуваних з середнім рівнем лідерських якостей – завищена по невротичному типу самооцінка (59%).

Отже, емпіричне дослідження показало, що психологічними чинниками розвитку лідерських якостей у майбутніх педагогів можуть виступати інтернальний локус суб'єктивного контролю, середній рівень відповідальності та адекватна самооцінка.

Таким чином, для сучасного вчителя дуже важливо володіти лідерськими якостями, щоб вести дітей за собою та надихати їх. Власне ефективність професійної діяльності педагога вимагає сформованості у нього лідерських якостей. Як показало емпіричне дослідження для їх розвитку важливі такі чинники як інтернальність, адекватна самооцінка та середній рівень відповідальності. Перспективи наших подальших досліджень ми вбачаємо у здійсненні кореляційного аналізу наших емпіричних показників для більш точних та

об'єктивних висновків і розробці та проведенні програми розвитку лідерських якостей у майбутніх педагогів з врахуванням результатів емпіричного дослідження.

Список використаної літератури

1. Дафт Р. Менеджмент. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 832 с.
2. Мараховська Н. В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2009. 24 с.
3. Татенко В. О. ЛІДЕР XXI. Соціально-психологічні студії. Київ : Корпорація, 2004. 198 с.
4. Шалагинова Я. В. Психологія лідерства. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 494 с.

Мирослав Савчин

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ПОЗИТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Постановка проблеми. Освітній процес у школі – це, насамперед, взаємодія педагога (вчителя, вихователя, фасилітатора) та учня (учнів), а також учнів між собою, що характеризується змістом, рівнем організованості, мотивами включення та результатами. У будь-якій міжособистісній взаємодії проявляються дві протилежні тенденції: 1) співробітництво (підтримка, сприяння, кооперація, пристосування, згода); 2) протидія (протиборство, суперництво, конкуренція, опозиція, конфлікт) [1; 2; 5; 6; 7; 10]. Очевидно, що педагогічна взаємодія має бути позитивною, але в реальній практиці поширена і негативна взаємодія. Конструктивність чи деструктивність взаємодії зумовлена особистісними, соціальними і духовними чинниками [1; 2; 3; 4].

Мета статі: охарактеризувати особливості позитивної педагогічної взаємодії та проаналізувати її методологічні, теоретичні і технологічні засади.